

Małgorzata Leszczyńska

Uniwersytet Rzeszowski

Dochodowy wymiar nierówności regionalnych w Polsce

Streszczenie: W artykule dokonano oceny sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w ujęciu czasowym (retrospektywa z lat 2009–2012) w skali regionalnej. Jako punkt odniesienia przyjęto bowiem, że zróżnicowanie dochodów uzależnione jest od geograficznej przestrzeni zamieszkiwania. W analizie i porównaniach wykorzystano dane GUS dotyczące 16 województw Polski. Przyjęto, że makroekonomiczny schemat tworzenia PKB „przekłada się” na rozporządzalne dochody gospodarstw domowych (na poziomie mikroekonomicznym). Jak się okazuje, skala regionalna istotnie różnicuje relacje tych kategorii w Polsce, gdyż nadal wskazuje na istnienie ich relatywnie dużych odchyień.

Słowa kluczowe: dochody, zróżnicowanie dochodów, spójność społeczno-ekonomiczna, rozwój zrównoważony

Wstęp

Pojęcie nierówności społecznych stanowi złożoną kategorię analityczną, gdyż można ją odnosić do wielu elementów funkcjonowania społeczeństwa¹. Jednym z ważnych ich wymiarów są nierówności dochodowe.

Należy jednak wyraźnie podkreślić, że nierówności dochodów nie są nowym zjawiskiem, lecz trwale i niejako strukturalnie związanym z procesem globalizacji i z różnym nasileniem występującym na każdym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego². Będąc poważną kwestią społeczną, stanowiąc jednak barierę w procesach osiągania spójności społeczno-ekonomicznej³. Niebezpieczeństwa dotychczasowych trendów globalnych, takich jak wzrost nierówności dochodów i szans życiowych, są też zagrożeniem dla zrównoważonego rozwoju⁴.

¹ Por. np.: Dobrobyt społeczny, nierówności i sprawiedliwość dystrybucyjna, S. Kot, A. Malawski, A. Węgrzecki (red.), Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.

² Szerzej: R. Piasecki: *Ekonomia rozwoju*, PWE, Warszawa 2011, s. 32–54; *Rozwój w dobie globalizacji*, A. Bąkiewicz, U. Żuławska (red.), Wyd. Naukowe PWE, Warszawa 2010.

³ M. Leszczyńska: *Dylematy osiągania spójności społeczno-ekonomicznej z perspektywy nierówności zmian dochodów w regionach Polski Wschodniej*, [w:] *Spójność ekonomiczno-społeczna regionów Unii Europejskiej. Monografia, Tom I, Europejski wymiar spójności ekonomiczno-społecznej*, B. Józwick, P. Zalewa (red.), Wyd. KUL, Lublin 2010, s. 143–159.

⁴ Por. H. Rogall: *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, (przet.) J. Gilewicz, Zysk i S-ka, Poznań 2010.

Współcześnie prowadzone badania w zakresie problematyki nierówności dochodowych koncentrują się na dwóch nurtach. Pierwszy z nich, o charakterze objaśniającym, bazuje na osiągnięciach nauk społeczno-ekonomicznych i wyjaśnia je w kategoriach przyczynowo-skutkowych. Drugi zaś, o charakterze ilościowym, koncentruje się na ich pomiarze. W tym ostatnim zakresie wykorzystywany jest szeroki zestaw miar w skali międzynarodowej⁵. W artykule jednak przedstawiono i poddano ocenie tylko wybrane mierniki dochodów.

Celem artykułu jest dokonanie oceny regionalnego zróżnicowania sytuacji dochodowej w Polsce w ujęciu czasowym (retrospektywa z lat 2009–2012) w świetle danych o charakterze makro- i mikroekonomicznym. Istotny bowiem staje się nie tyle obiektywny poziom dochodów, ale ich relacje w Polsce, wskazujące na skalę dysproporcji rozwojowych w skali regionalnej. Skala rozpiętości dochodów wskazuje bowiem na efekty zachodzących zmian rozwojowych. Ważnym wątkiem rozważań jest wskazanie znaczenia dochodowego wymiaru nierówności społecznych dla rozwoju zrównoważonego i spójności społeczno-ekonomicznej w układzie regionalnym w Polsce.

Konieczność godzenia efektywności ekonomicznej ze „sprawiedliwymi nierównościami społecznymi” wynika z idei spójności społeczno-ekonomicznej wpisanej w strategię rozwoju Unii Europejskiej⁶. Współczesne teorie ekonomiczne odnoszą te procesy rozwojowe do wymiaru regionalnego⁷. Jest to szczególnie ważne w kontekście konieczności odrabiania dystansu rozwojowego przez Polskę. W polityce regionalnej Unii Europejskiej chodzi nie tyle nawet o rozwiązanie problemów nierówności regionalnych, co ich rażących dysproporcji. Same zróżnicowania regionalne są bowiem zjawiskiem naturalnym i wynikają z działania regionów w warunkach mechanizmu wzmagającego konkurencyjność. Region powinien być jednak zdolny do tworzenia takich efektów rozwojowych, które zapewniają poprawę relacji w zakresie poziomu dochodów rozporządzalnych w długim okresie. Korzystne efekty gospodarcze powinny więc przekształcać się w efekty społeczne, co dla gospodarstw domowych oznacza wyższy poziom ich ogólnego dobrobytu.

Metodyka badań

PKB *per capita* to powszechnie znana, lecz tylko pośrednia i bardzo ogólna miara spójności gospodarczej o charakterze makroekonomicznym, wykorzystywana w porównaniach regionalnych. Jest to miara o dobrze ugruntowanych podstawach pojęciowych i statystycznych, przy tym podlegająca standardom międzynarodowym, umożliwiającą porównawcze analizy w czasie i przestrzeni. Informuje tylko o przeciętnych zróżnicowaniach występujących w danym kraju. Okazuje się jednak, że miara ta wpływa też

⁵ Vide: B. Kasprzyk: Wybrane aspekty oceny dobrobytu ekonomicznego i jakości życia (ujęcie regionalne – Podkarpacie), Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 10–52.

⁶ EUROPA 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu, Komunikat Komisji UE, Bruksela, 03.03.2010 rok.

⁷ Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne, A. Kojder (red.), Wyd. WAM PAN, Kraków 2007, s. 305–342.

na wymiar społeczno-ekonomiczny ujmowany w skali mikroekonomicznej. Dla bardziej wiarygodnego obrazu należy więc przyjąć też perspektywę gospodarstwa domowego⁸, ponieważ zmiany w materialnym poziomie życia ludzi bardziej odzwierciedlają mierniki o charakterze mikroekonomicznym oparte na dochodach gospodarstw domowych⁹. Należy tu stosować ich względne miary (relacje), gdyż wzrost przeciętnego dochodu może być rozłożony nierówno między różnymi regionami¹⁰. Z drugiej strony stosowanie kategorii dochodu na poziomie makro- i mikroekonomicznym w analizie ich zróżnicowania pozwala na ocenę zjawisk o różnym charakterze (nie tylko gospodarczym, ale i społeczno-ekonomicznym)¹¹. W analizach warto stosować więc – jako uzupełniające się – te dwa podejścia. Nie tyle bowiem makroekonomiczny schemat tworzenia PKB, co jego podział przekłada się ostatecznie na dochody rozporządzone gospodarstw domowych¹². W mikroekonomicznych badaniach ich budżetów przyjmuje się, że dywersyfikują one swe dochody, uzyskując je nie tylko z głównego źródła utrzymania, ale i innych źródeł: pracy najemnej, pracy na własny rachunek w gospodarstwie rolnym lub poza nim, świadczeń społecznych itp., co niweluje niekorzystne zmiany w zakresie głównego źródła dochodu.

Za punkt odniesienia przyjęto, że polaryzacja dochodów, będąc podstawowym wyznacznikiem nierówności, uzależniona jest przede wszystkim od geograficznej przestrzeni zamieszkiwania. Weryfikacja prawdziwości tej hipotezy na podstawie danych empirycznych dotyczy skali wojewódzkiej. W artykule przyjęto też, że miernik braku spójności gospodarczej, przejawiający się w silnym zróżnicowaniu PKB na mieszkańca w ujęciu województw, przekłada się na sytuację społeczno-ekonomiczną gospodarstw domowych w zakresie ich dochodów rozporządzalnych na osobę. Stąd porównano relacje w zakresie PKB oraz kondycję dochodową polskich gospodarstw domowych w różnych województwach. Wychodzi się z założenia, że zmiany w zakresie relacji analizowanych kategorii są jednym z wymiarów zaawansowania procesów spójności społeczno-ekonomicznej.

Analizę dochodów jako istotnego wymiaru nierówności w ujęciu regionalnym oraz wnioski dotyczące ich oceny zróżnicowania oparto na danych uzyskanych z rachunków

⁸ Podstawowy miernik w tym zakresie stanowi dochód rozporządzalny na 1 osobę.

⁹ Wśród celów ekonomicznych zrównoważonego rozwoju na poziomie mikroekonomicznym można bowiem wymienić odpowiednie dochody rozporządzone gospodarstw domowych.

¹⁰ J. Stiglitz, A. Sen, J.-P. Fitoussi: Błąd pomiaru: dlaczego PKB nie wystarcza? Raport Komisji ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.

¹¹ Por. B. Szopa, M.A. Dąbrowski, P. Kawa: Rola europejskiej integracji gospodarczej w kształtowaniu dochodu na poziomie makro- i mikroekonomicznym, Wyd. UE, Kraków 2008; B. Szopa, P. Kawa, J. Kultys: Oszczędności i rozpiętości dochodowe a dynamika gospodarcza. Interakcje na przykładzie Polski, Wyd. AE, Kraków 2007.

¹² W analizie wpływu podstawowego efektu gospodarczego w skali makro, tj. PKB na kształtowanie się dochodów społeczeństwa w skali mikro należy uwzględnić nie tylko PKB na 1 mieszkańca, ale i jego relacje oraz powiązanie z przestrzennym rozkładem kształtowania się dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych. Vide: Cz. Bywalec: Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 69.

narodowych i badań budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS. Wykorzystano podejście retrospektywne, pokazując zmiany relacji analizowanych kategorii w czasie. Rozwój jest bowiem pojęciem dynamicznym i zmiennym. Za obiekt badań na poziomie mikroekonomicznym przyjęto gospodarstwo domowe klasyfikowane przez GUS. Pokazano kształtowanie się wybranych mierników na tle Polski, a także przedstawiono pozycje poszczególnych województw w rankingu. Mimo że na dogłębną analizę zróżnicowania sytuacji dochodowej w ujęciu przestrzennym pozwalają porównania danych w czasie (analiza dynamiczna), to należy zaznaczyć, że zastosowanie tego podejścia napotyka barierę braku informacji statystycznych, które często publikowane są z dużym opóźnieniem.

Wyniki badań

Miernik zróżnicowania ładu gospodarczego o syntetycznym charakterze (PKB na mieszkańca), wpływający w szerokim ujęciu na ład ekonomiczny w wymiarze przestrzennym warunkuje też spójność społeczną (ocenianą na poziomie mikroekonomicznym). W tabeli 1 przedstawiono indeksy pokazujące skalę zróżnicowania polskich województw pod względem PKB na mieszkańca oraz dochodu rozporządzalnego na 1 osobę.

Tabela 1. Sytuacja dochodowa polskich gospodarstw domowych na tle zmian PKB/mieszkańca w latach 2009–2012 – ujęcie wojewódzkie [%]

Województwo	PKB/mieszkańca						Dochody rozporządzalne/osobę			
	2009		2011		2010–2012		2009		2012	
	Polska= =100	pozycja	Polska= =100	pozycja	Polska= =100	pozycja	Polska= =100	pozycja	Polska= =100	pozycja
Dolnośląskie	109,0	2	113,4	2	113,3	2	105,4	2	106,5	2
Kujawsko-pomorskie	84,7	10	82,2	10	82,0	10	91,1	13	88,4	12
Lubelskie	67,2	16	67,9	15	69,8	16	81,6	15	83,1	15
Lubuskie	85,4	9	82,7	9	83,6	9	99,0	7	96,1	9
Łódzkie	91,3	6	92,6	6	92,9	6	100,1	5	99,0	7
Małopolskie	85,8	8	86,0	7	88,2	7	93,5	11	93,5	10
Mazowieckie	160,1	1	163,3	1	158,7	1	129,1	1	133,5	1
Opolskie	81,7	11	80,1	11	81,6	11	97,1	10	101,0	4
Podkarpackie	68,5	15	67,6	16	69,9	15	74,9	16	75,5	16
Podlaskie	73,7	14	71,8	14	72,6	13	91,4	12	97,2	8
Pomorskie	97,3	5	95,4	5	96,7	5	104,5	3	105,7	3
Śląskie	107,2	3	108,0	3	106,7	3	100,0	6	99,4	5
Świętokrzyskie	77,6	12	74,5	12	76,2	12	84,2	14	87,9	13
Warmińsko-mazurskie	73,8	13	72,2	13	72,1	14	97,3	9	86,9	14
Wielkopolskie	106,3	4	104,1	4	105,6	4	98,5	8	90,5	11
Zachodniopomorskie	87,9	7	84,4	8	84,7	8	102,3	4	99,1	6

Źródło: opracowanie na podstawie <http://www.stat.gov.pl>; <http://www.mir.gov.pl>; <http://www.forsal.pl> [20.02.2015].

Na podstawie analizy skali utrzymywania się dysproporcji regionalnych w wymiarze PKB na mieszkańca i dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w polskich województwach, biorąc pod uwagę pozycje polskich województw w rankingu, można przedstawić następujące wnioski:

1. W 2009 roku najwyższy PKB na mieszkańca miało województwo mazowieckie – 160,1% średniej dla Polski, a powyżej przeciętnego poziomu znajdowały się także województwa: śląskie, wielkopolskie i dolnośląskie (ale w ich przypadku było to tylko kilka punktów procentowych)¹³. Co ciekawe, pod względem tych relacji pozycje ww. województw niewiele się zmieniły od 2004 roku¹⁴. Z kolei w 2011 roku PKB na mieszkańca w województwie mazowieckim stanowiło 163,3% średniej krajowej, a powyżej niej uplasowały się jeszcze te same trzy województwa, co w 2009 roku (z tym, że w Śląskiem i w Wielkopolsce miernik ten przewyższał średnią o mniej niż w 2004 roku). Najniższy wskaźnik dotyczył Lubelszczyzny i Podkarpacia, gdzie wynosił zaledwie ok. 67% przeciętnej w kraju. W 2011 roku województwo mazowieckie utrzymało pozycję lidera¹⁵, a Podkarpacie spadło z 15. na 16. pozycję. Różnica między tymi regionami wydaje się ogromna, gdyż mazowiecki PKB *per capita* wynosił 64 790 zł i był 2,41 razy większy niż na Podkarpaciu, gdzie wynosił 26 801 zł¹⁶. W tym okresie przewagę w stosunku do średniej ogólnopolskiej poprawiło tylko 5 regionów. Obok najzamożniejszych – Mazowsza i Dolnego Śląska – także województwo śląskie, łódzkie i małopolskie (w tym ostatnim przełożyło się to na awans o jedno miejsce w rankingu). Tylko w Lubelskim dystans utrzymał się na tym samym poziomie, co w 2009 roku (jego pozycja rankingowa jednak z 16. zmieniła się na 15.), choć region ten z PKB *per capita* na poziomie 26 919 zł nadal należy do najuboższych w kraju. Wszystkie pozostałe regiony oddalają się od średniej, choć nie tylko nominalnie, ale i realnie ich PKB na mieszkańca wzrastał¹⁷.

¹³ Silna asymetria dodatnia rozkładu wojewódzkiego tego miernika oznacza jednak, że w Polsce zdecydowanie przeważają województwa o stosunkowo niskim PKB/mieszkańca. W 2009 roku najgorsza sytuacja pod tym względem wystąpiła w województwach określanych mianem Polski Wschodniej: lubelskim, podkarpackim, podlaskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Por. T. Słaby: Konwergencja ładu gospodarczego i społecznego, [w:] O nowy ład gospodarczy w Polsce, R. Bartkowiak, J. Ostaszewski (red.), SGH w Warszawie, Warszawa 2008, s. 14.

¹⁴ W skali Polski w latach 2004–2011 PKB *per capita* wzrósł z 24 181 do 39 665 zł, a jego dynamika wynosiła 64% nominalnie, ale tylko 36,2% realnie, za: P. Aleksandrowicz, Siedem lat tłustych zwłaszcza dla już tłustych, <http://www.obserwatorfinansowy.pl> [15.02.2015].

¹⁵ Pozycja ta wynika z tego, że na jego terenie znajduje się miasto stołeczne Warszawa, dla którego PKB/mieszkańca znacznie przekracza średnią krajową (gdyż stanowi aż 302,1% tej średniej), co rzutuje na ogólny, korzystny obraz województwa. Warto tu zaznaczyć, że np. dla podregionu radomskiego ten sam wskaźnik wynosił zaledwie 74,6%.

¹⁶ Regiony dzieli przepaść w PKB *per capita*, <http://www.portalsamorzadowy.pl/prawo-i-finance/regiony-dzieli-przepasc-w-pkb-per-capita.html> [25.02.2015].

¹⁷ Warto dodać, że w regionie podkarpackim w latach 2009–2011 wzrost analizowanego miernika wyniósł 12,2% (i był tylko o ok. 3% niższy niż na Mazowszu). Dynamika wyrażana w % nie pokazuje jednak tego, co faktycznie dotyczy gospodarstw domowych z danego terenu, ponieważ 1-procentowa zmiana w regionie ubogim nie oznacza tej samej sytuacji, co 1-procentowa zmiana w regionie zamożnym.

2. Wśród 20 najbiedniejszych regionów w Unii Europejskiej w rankingu pod względem PKB na mieszkańca znajduje się pięć polskich województw ze wschodniej części kraju. W 2010 roku ich PKB *per capita* wynosił od 42–47% średniej unijnej (UE-27). Lepsze było tylko województwo mazowieckie (jednak tylko z poziomem 102% średniej). Pozostałe województwa uplasowały się poniżej. Jednak warto podkreślić, że najmniejszy dystans w tym względzie wśród województw odnotowano w województwie dolnośląskim, gdzie wskaźnik stanowił 70% średniej unijnej¹⁸.
3. Duże kontrasty są też widoczne przy porównaniu tempa wzrostu PKB na mieszkańca w polskich województwach¹⁹. Pomimo szybkiego rozwoju Polski na tle innych państw europejskich, w latach 2004–2010 wskaźnik ten w niektórych regionach rósł względem średniej bardzo wolno. Stąd, w relacji do średniej unijnej (UE-27 = 100) województwa podkarpackie i warmińsko-mazurskie wspięły się jedynie o 7%, kujawsko-pomorskie, lubelskie, podlaskie i zachodniopomorskie o 8%, gdy w tym samym czasie dolnośląskie o 20%, a mazowieckie o 26%²⁰.
4. Dochód rozporządzalny na 1 osobę koresponduje ze zróżnicowaniem PKB/mieszkańca. W 2009 roku tylko w czterech województwach gospodarstwa domowe dysponowały dochodami wyższymi od przeciętnych w kraju (mazowieckie, dolnośląskie, pomorskie i zachodniopomorskie), a w dwóch województwach – śląskim i łódzkim dochód kształtował się na poziomie średniej. Najwyższe dochody rozporządzalne na osobę były w województwie mazowieckim (ok. 1439 zł), najniższe zaś w podkarpackim (ok. 835 zł). Na Podkarpaciu były one niższe o ok. 25% od średniej krajowej i o 42% od przeciętnych w województwie mazowieckim²¹. Z kolei w 2012 roku oprócz województw mazowieckiego, dolnośląskiego i pomorskiego najwyższe dochody osiągnęły jeszcze gospodarstwa domowe z województwa opolskiego (odnotowano tu wzrost pozycji w rankingu w stosunku do roku 2009 z 10. na 4.). Warto podkreślić, że w analizowanym okresie wzrost w klasyfikacji odnotowało województwo podlaskie, choć dochody nadal sytuują je poniżej przeciętnej (zmiana z 12. na 8. miejsce). Dochody w województwie mazowieckim były wyższe o 33,5% od średniej ogólnopolskiej, a województwo podkarpackie utrzymało w stosunku do niej już wcześniej

Dyspersję w tym zakresie bardzo jednoznacznie określają więc absolutne wahania. Jak się okazuje, różnica międzyregionalna wyrażona w złotych jest tu nadal znacząca, ponieważ na Podkarpaciu wzrost wyniósł niecałe 3 tysiące złotych, na Mazowszu zaś ponad 8,5 tysiąca. Por. <http://www.obserwatorfinansowy.pl> [15.02.2015].

¹⁸ Vide: <http://www.stat.gov.pl>; <http://www.mir.gov.pl>; <http://www.forsal.pl> [20.02.2015].

¹⁹ W Polsce zróżnicowanie na poziomie wojewódzkim mierzone PKB *per capita* powoli rośnie, ale pozostaje poniżej średniej unijnej. W kraju w 2012 roku stanowił on 66% średniej unijnej. Z kolei średnioroczne tempo wzrostu PKB na tle UE-27 w latach 2007–2010 było relatywnie wysokie, gdyż wynosiło 4% wobec 0,4% średnio w UE. Spowolnienie nastąpiło w 2012 roku, gdyż wynosiło 1,9% wobec 4,5% w 2011 roku. Vide: Przegląd Regionalny Polski 2012, Krajowe Obserwatorium Terytorialne, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, październik 2013, s. 10–14, <http://mir.gov.pl> [24.02.2015].

²⁰ Vide: Jak rósł PKB województw w Polsce przez ostatnich 10 lat; forsal.pl [20.02.2015].

²¹ Vide: Sytuacja gospodarstw domowych w 2009 roku, GUS, Warszawa 2010, s. 3–13, za: <http://www.stat.gov.pl> [06.05.2015].

istniejący 25% dystans. Rozpiętość między najwyższym a najniższym dochodem wyniosła 58% i była wyższa nie tylko w stosunku do 2009 roku, ale także w porównaniu z rokiem poprzednim (wyższa niż w 2011 roku o ok. 2%)²².

5. Warto zaznaczyć, że w Polsce w ostatnich latach roczne tempo zmian realnego dochodu rozporządzalnego na osobę oscyloowało wokół 3–4%. Było więc w miarę zadowalające, gdyż generowało popyt wewnętrzny, a przez to wzrost spożycia dóbr i usług konsumpcyjnych. Przekładało się to też na wzrost dobrobytu gospodarstw domowych w wymiarze czysto ekonomicznym²³.
6. W przedstawionych klasyfikacjach wschodnie województwa niezmiennie zajmowały końcowe pozycje. Ich dochody były bowiem niższe od przeciętnych w kraju w całej grupie województw²⁴. Zwraca uwagę wyraźny dystans, który dzieli województwo mazowieckie od pozostałych polskich regionów.

Wyniki badań wskazują, że brak wyrównanych struktur ładu gospodarczego na poziomie makroekonomicznym nie sprzyja też spójności społeczno-ekonomicznej na poziomie mikroekonomicznym. Niepokojące jest to, iż nierównomierny rozkład potencjału gospodarczego i społeczno-ekonomicznego dochodów jest w Polsce stosunkowo trwały.

Występują nadal znaczne gospodarcze dysproporcje wojewódzkie ilustrowane PKB/mieszkańca, co w większości województw przekłada się na dysproporcje w zakresie dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych. Porządek województw, biorąc pod uwagę PKB na mieszkańca, różni się nieco od ich hierarchii ze względu na dochód rozporządzalny. Tym nie mniej, wiążąc te dwa mierniki (tzn. wskaźnik zróżnicowania PKB/mieszkańca i relacje w zakresie dochodu rozporządzalnego na osobę) widać, że województwa odznaczające się stosunkowo niskim poziomem makrowskaźnika, odznaczają się też relatywnie niższymi dochodami rozporządzalnymi. Warto tu podkreślić, że w województwach: małopolskim, łódzkim i wielkopolskim korzystne zmiany w zakresie PKB nadal słabo przekładały się na poprawę relacji w zakresie dochodów ujmowanych na poziomie mikroekonomicznym²⁵. Warto też podkreślić, że odchylenia w zakresie do-

²² Vide: Sytuacja gospodarstw domowych w 2012 roku, s. 9–10; Regiony Polski, GUS, Warszawa, kolejne wydania 2011–2012, <http://www.stat.gov.pl> [06.05.2015].

²³ Na przestrzeni pierwszej dekady XXI wieku dochód na 1 osobę nominalnie wzrósł prawie dwukrotnie, jednak realnie tylko niespełna o 29% (średnie roczne nominalne tempo wzrostu osiągało poziom 7,7%). Vide: B. Kasprzyk, M. Leszczyńska: Dochody i wydatki jako determinanty dobrobytu ekonomicznego gospodarstw domowych w Polsce – ujęcie regionalne, [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Determinanty rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacji. M.G. Woźniak (red.), Zeszyt nr 28, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, s. 263–273.

²⁴ Wyraźnie rysuje się niekorzystna sytuacja gospodarstw domowych z województw podkarpackiego oraz lubelskiego. Są to obszary nie tylko o relatywnie najniższym poziomie dochodów rozporządzalnych, ale także o najniższej dynamice ich zmian. W rezultacie zwiększa to dysproporcje dochodowe pomiędzy gospodarstwami domowymi z tych terenów a średnią krajową. Vide: M. Leszczyńska, M. Wosiek: Dochodowe uwarunkowania inwestycji w kapitał ludzki gospodarstw domowych w województwach Polski Wschodniej, „Studia Regionalne i Lokalne” 2012, nr 1(47), s. 69–88.

²⁵ Widać więc, że choć zmiany w zakresie indeksów PKB na mieszkańca w badanym okresie w Polsce można uznać za umiarkowane, to nie przekładały się one jednakowo na poprawę sytuacji w zakresie dochodów rozporządzalnych wszystkich gospodarstw.

chodów rozporządzalnych gospodarstw domowych nie były jednak tak duże, jak to wynika z kształtowania się analizowanych makrowskaźników.

Dane empirycznie bezsprzecznie wskazują na fakt, iż także przeciętna sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych, mierzona miesięcznym dochodem na 1 osobę, zależy od regionu zamieszkania. W Polsce nadal istnieją w tym zakresie relatywnie duże odchylenia. Stratyfikuje to nadal polskie gospodarstwa domowe i układa je w strukturę hierarchiczną. Zaprezentowane w ujęciu makro- i mikroekonomicznym agregaty ujawniają problemy rozwojowe gospodarstw domowych zwłaszcza z regionu wschodniego. W regionie tym, obejmującym województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie i świętokrzyskie, występują najwyższe ujemne odchylenia dochodów w stosunku do skali ogólnopolskiej i innych regionów. Z kolei regionem zdecydowanie „wybijającym się in plus” w regionalnej analizie porównawczej jest Mazowsze. Warto też podkreślić, że w skali regionalnej rośnie zróżnicowanie w zakresie dochodów rozporządzalnych, ponieważ w 2012 roku rozpiętość między najwyższym a najniższym dochodem wynosiła prawie 60% i była wyższa niż w 2009 roku.

Podsumowanie

Można powiedzieć, że nadal efektem realizowanego w Polsce rozwoju społeczno-ekonomicznego są procesy polaryzacji i ekсклюzji regionalnej, a na „dawne” nakładają się „nowe” zróżnicowania społeczne. Poprzez to ujawniają się wewnętrzne bariery rozwoju cywilizacyjnego Polski. Pojawiają się więc obawy o perspektywy trwałego, zrównoważonego rozwoju, nawiązującego do spójności społeczno-ekonomicznej i „sprawiedliwych nierówności społecznych”. Rozwój oparty na większym zróżnicowaniu społecznym w skali regionalnej wskazuje, że nie jest możliwa realizacja konwergencyjnego modelu spójności społeczno-ekonomicznej. Potwierdza to krytyczna analiza retrospektywna sytuacji dochodowej polskich gospodarstw domowych na poziomie regionalnym. Należy więc nadal poszukiwać alternatywnego modelu rozwoju, dającego szansę na lepsze efekty (poprzez harmonizowanie kwestii ekonomicznych ze społecznymi).

Przyszłościowa wizja zrównoważonej polityki regionalnej musi więc wykorzystywać równolegle dwie strategie: efektywności ekonomicznej i spójności społecznej. Ważne jest bowiem równoczesne osiągnięcie zarówno celów ekonomicznych, jak i społecznych. Chodzi tu nie tylko o zaspokajanie podstawowych potrzeb, ale i tworzenie warunków niezależności życiowej, ograniczanie ubóstwa, wzrost integracji społecznej i sprawiedliwszy podział szans życiowych.

Należy jednak podkreślić, że dotychczasowy model pomocy regionalnej zorientowany na wyrównywanie szans zastępowany jest przez nowy, akcentujący rozwój głównych ośrodków wzrostu (stolic regionów), a następnie rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych na pozostały obszar²⁶. Choć można zgodzić się z poglądem, że nierównomierność tempa rozwoju regionalnego są naturalnym elementem procesów gospodarczych,

²⁶ Jest to polaryzacyjno-dyfuzyjny model rozwoju, który przedstawili członkowie zespołu przygotowującego raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, pod kierownictwem M. Boniego; <http://www.zds.kprm.gov.pl/raport-polska-2013-wyzwania-rozwojowe> [10.02.2015].

to jednak wspieranie biegunów wzrostu jeszcze bardziej potęguje procesy polaryzacyjne. W słabszych regionach trzeba więc stworzyć warunki dla dyfuzji wiedzy, innowacji i innych osiągnięć, gdyż to właśnie wspiera ich rozwój społeczno-ekonomiczny²⁷. Działania w ramach polityki regionalnej mające na względzie zrównoważony rozwój są możliwe też do urzeczywistnienia tylko przez sprawne sieci współpracy międzyregionalnej²⁸.

Mimo 11-letniego członkostwa w UE widoczne nadal znaczne dysproporcje regionalne w zakresie dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych wskazują, iż środki unijne lokowane w tereny słabiej rozwinięte w Polsce z pewnością hamują ten proces, ale go nie odwracają. Nadmierne nierówności dochodowe, a zwłaszcza ich utrzymywanie się w wymiarze regionalnym, staje się barierą spójności społeczno-ekonomicznej, co utrudnia zmniejszanie dystansu rozwojowego całego kraju, a także nie sprzyja rozwojowi społecznemu. W ramach ekonomii zrównoważonego rozwoju, cele i zadania polityki regionalnej powinny być w większym stopniu podporządkowane strategii zrównoważenia. Uwzględniając szerokie spektrum uwarunkowań, ważne są tu zwłaszcza takie działania, które przyczyniają się do poprawy sytuacji na poziomie mikroekonomicznym, co przejawia się w sytuacji dochodowej gospodarstw domowych.

Równoczesne rozpatrywanie współczesnego problemu ekonomicznego – społeczne zrównoważenie rozwoju czy rozwój bardziej zróżnicowany społecznie – wymaga wyboru polityki społeczno-ekonomicznej właściwej dla tych dróg rozwoju. Wydaje się, że społeczne zrównoważenie rozwoju jest jednak bardziej pożądane nie tyle nawet z punktu widzenia sprawiedliwości społecznej, co wagi regionalnej polityki spójności społeczno-ekonomicznej realizowanej w ramach koncepcji trwałego, zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Literatura

- Aleksandrowicz P.: Siedem lat tłustych zwłaszcza dla już tłustych, <http://www.obserwatorfinansowy.pl> [15.02.20015]
- Batóg B., Batóg J.: Analiza przestrzennych zmian regionalnego produktu krajowego brutto w Polsce w latach 1995–2008, http://www.zif.wor.pl/pim/2011_4_8_2.pdf [15.02.2015].
- Bywalec Cz.: Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Dobrobyt społeczny, nierówności i sprawiedliwość dystrybucyjna, S. Kot, A. Małowski, A. Węgrzecki (red.), Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.
- Ekonomia rozwoju, R. Piasecki (red.), Wyd. PWE, Warszawa 2011.
- EUROPA 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu, Komunikat Komisji UE, Bruksela, 03.03.2010 rok.
- <http://www.stat.gov.pl>
- Jak rósł PKB województw w Polsce przez ostatnich 10 lat, <http://forsal.pl> [20.02.2015].
- Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne, A. Kojder (red.), Wyd. WAM PAN, Kraków.

²⁷ B. Batóg, J. Batóg, Analiza przestrzennych zmian regionalnego produktu krajowego brutto w Polsce w latach 1995–2008, http://www.zif.wor.pl/pim/2011_4_8_2.pdf [15.02.2015].

²⁸ Szansy wyrównywania dysproporcji dochodowych i przyspieszenia rozwoju regionów słabiej rozwiniętych należy upatrywać już nie tylko w absorpcji środków pomocowych UE, ale i współpracy między regionami w likwidacji istniejących barier.

- Kasprzyk B., Leszczyńska M.: Dochody i wydatki jako determinanty dobrobytu ekonomicznego gospodarstw domowych w Polsce – ujęcie regionalne, [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Determinanty rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacji, M.G. Woźniak (red.), Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego nr 28, Rzeszów 2012, s. 263–273.
- Kasprzyk B.: Wybrane aspekty oceny dobrobytu ekonomicznego i jakości życia (ujęcie regionalne – Podkarpackie), Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
- Leszczyńska M., Wosiek M.: Dochodowe uwarunkowania inwestycji w kapitał ludzki gospodarstw domowych w województwach Polski Wschodniej, „Studia Regionalne i Lokalne” 2012, nr 1(47).
- Leszczyńska M.: Dylematy osiągania spójności społeczno-ekonomicznej z perspektywy nierówności zmian dochodów w regionach Polski Wschodniej, [w:] Spójność ekonomiczno-społeczna regionów Unii Europejskiej. Monografia, Tom I, Europejski wymiar spójności ekonomiczno-społecznej, B. Jóźwik, P. Zalewa (red.), Wyd. KUL, Lublin 2010.
- Przegląd Regionalny Polski 2012, Krajowe Obserwatorium Terytorialne, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, październik 2013, <http://mir.gov.pl> [20.02.2015].
- Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” pod kierownictwem M. Boniego, <http://www.zds.kprm.gov.pl/raport-polska-2013-wyzwania-rozwojowe> [10.02.2015].
- Regiony dzieli przepaść w PKB *per capita*, <http://www.portalsamorzadowy.pl/prawo-i-finance/regiony-dzieli-przepasc-w-pkb-per-capita.html> [25.02.2015].
- Rogall H.: Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka, (przeł.) J. Gilewicz, Wyd. Zys i S-ka, Poznań 2010.
- Rozwój w dobie globalizacji, A. Bąkiewicz, U. Żuławska (red.), Wyd. Naukowe PWE, Warszawa 2010.
- Słaby T.: Konwergencja ładu gospodarczego i społecznego, [w:] O nowy ład gospodarczy w Polsce, R. Bartkowiak i J. Ostaszewski (red.), SGH W Warszawie, Warszawa 2008.
- Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.-P.: Błąd pomiaru: dlaczego PKB nie wystarcza? Raport Komisji ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Szopa B., Dąbrowski M.A., Kawa P.: Rola europejskiej integracji gospodarczej w kształtowaniu dochodu na poziomie makro- i mikroekonomicznym. Wyd. UE, Kraków 2008.
- Szopa B., Kawa P., Kultys J.: Oszczędności i rozpiętości dochodowe a dynamika gospodarcza. Interakcje na przykładzie Polski, Wyd. AE, Kraków 2007.

Income dimension of regional inequalities in Poland

Summary: The article assesses the income position of households between 2009 and 2012 on a regional scale. The fact that income inequality is dependent on the geographical area of residence serves as a analytical frame of the research. The analysis uses data on 16 voivodships provided by GUS. It was assumed that the macroeconomic GDP creation scheme “translates to” disposable household income (at the microeconomic level). It turns out, that the location of an region significantly differentiates these categories in Poland as it points out their relatively large deviations.

Keywords: income, diversity of incomes, social and economic cohesion, sustainable development